

II.

De $\mu\eta$ particulae cum indicativo coniunctae usu antiquiore.

Pars II: Aeschylum continens.

De $\mu\eta$ particulae cum indicativo coniunctae usu antiquiore partem priorem usque ad Aeschylum pertinentem cum abhinc octo fere annos conscriberem¹⁾, subsistendum tum quidem mihi videbatur esse in fine sexti a. Chr. saeculi, posterioribus, qui ad annum fere quadringentesimum vixerunt, scriptoribus in aliud tempus reiectis. Nunc autem alterius adiungendae partis facultate oblata ut reverterer ad eandem quaestionem, eo magis sum adductus eis, quae B. Gerthius in annalibus a C. Bursiano editis²⁾ de dissertatione mea iudicavit. Is enim, cum de singulis quibusdam rebus, maximeque de terminis, quibus enuntiationum ratio quae vocatur paratactica, quibus hypotactica circumscribenda esset, a me dissentiret, summam tamen disputationis sibi probari non dubitavit concedere. Liceat igitur ad poetarum tragicorum usum dicendi progredi et accuratius explicare, quatenus genuina vis atque notio $\mu\eta$ particulae, quam prohibitivam esse parte priore demonstravimus, intra illorum quoque fabulas perspiciatur, quatenus temporis diuturnitate, cum pristinae significationis conscientiam paulatim interisse consentaneum sit, vel amplificatio vel deminutio usus antiquioris occurrat.

V.

De fabulis Aeschyleis.

Ac primum quidem nostrum erit de fabulis Aeschyleis disputare. Intra earum fines quae leguntur exempla ad propositam rem pertinentia, ea iam ita perscrutaturi sumus, ut eadem qua in carminibus Homericis tractandis divisione utamur et perlustremus deinceps enuntiationes primarias, ab $\epsilon\zeta$ particula incipientes, reliquam partem subiunctarum.

¹⁾ ed. Lipsiae, typis A. Edelmanni, 1876.

²⁾ tom. XV (1878) pp. 269 sq.

A.

De enuntiationibus primariis.

1) Primo loco de eis sententiis disserueramus, quibus iusiurandum ita exprimitur, ut *μή* cum indicativo coniunctum legatur. Huius generis apud Homerum tria, in hymnis qui feruntur Homericis et in Theognidis carminibus singula exempla reperiuntur¹⁾: Aeschylus sat similis locus exstat nullus. At *οὔ* cum indicativo conexum praebent vss. Agam. 1431 sqq. D. (1393 sqq. H., 1385 sqq. K.)²⁾:

καὶ τήνδ' ἀκούεις ὄρκιον ἐμῶν θέμιν
 μὰ τὴν τέλειον τῆς ἐμῆς παιδὸς Αἴκην,
 Ἄτην Ἐρινύν θ', αἴσι τόνδ' ἔσφαξ' ἐγώ,
 οὔ μοι φόβον μέλαθρον ἔλπεις ἐμπατεῖ e. q. s.

Hanc scripturam libris proditam omnes fere editores recentiores pro depravata videntur habuisse et alius aliam emendandi rationem excogitavit³⁾; *οὔ* particulam nemo (praeter unum, quod sciam, Schoemannum, de quo vide Schneidewinum l. l.) de medio tollere conatus est. Quare, sive *ἐμπατεῖ* retinere sive *ἐμπατεῖν* (velut Hermannus et Dindorfius) substituendum esse putantes *ἔσιν* malum supplere: remanet intra iusiurandum *οὔ* iuxta indicativum. Intercedit igitur, quae quidem adhuc est scripturae condicio, aliquantum similitudinis inter hunc locum et eum, quem part. I p. 12 tractavimus, O 36 sqq., quoniam uterque et iusiurandum et praesens tempus continet; differunt eo, quod Homerus *μή*, Aeschylus *οὔ* usurpavit. Quae vero l. l. de utriusque particulae sua ac propria vi commemoravimus, ea etiam ad Aeschylus versum quadrant. *μή* . . . *ἔλπεις ἐμπατεῖ* si Clytemnestra choro ultionis metum iniecturo respondisset, quasi iniucundam eam atque molestam cogitationem repudiare putandum esset: „bewahre, dass ein Gedanke von Furcht (?) ins Haus schreitet“⁴⁾; et potuisse eam sic loqui docemur usu Homérico. *οὔ μοι* . . . *ἔλπεις ἐμπατεῖ* cum dicit, falso se et iniuria choro esse in suspicione metus tectum ingredientis simpliciter adfirmat ut rem omni dubitatione vacuam: „es ist nicht der Fall, dass; gewisslich nicht.“⁵⁾

Sed ne quis opinetur ab Aeschylus oratione *μή* particulae usum intra eas enuntiationes, quibus iusiurandum pronuntiat, omnino fuisse alienum⁶⁾, adiungere liceat duos locos, in quibus iuxta infinitivum ex verbo iurandi pendentem *μή* legitur⁷⁾:

Eum. 764 sqq. D. (756 sqq. H., 754 sqq. K.):

ὄρκω μοι ἴσας νῦν ἄπειμι πρὸς δόμους,

¹⁾ cf. part. I pp. 8 sqq., 42 sq., 60 sq.

²⁾ Littera **D** ascripta significantur numeri editionis V Dindorfianae poetarum sceniorum Graecorum (Lipsiae 1869), littera **H** editionis II Hermannianae (Berolini 1859), littera **K** editionis Kirchhoffianae (Berolini 1880).

³⁾ cf. ea, quae Dindorfius, Hermannus, Schneidewinus (Aischylos Agamemnon, 2. Auflage besorgt von O. Hense, Berlin 1883) adnotaverunt.

⁴⁾ vide Schneidewinum l. l. p. 150.

⁵⁾ cf. etiam quae part. I p. 11 de *P* 448 sq., qui versus item *οὔ* exhibent, explicavimus.

⁶⁾ Alios certe scriptores, velut Aristophanem, eiusmodi exemplis etiam iuxta indicativum non carere docet praeter ceteros R. Kühnerus: Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, edit. II (Hannover 1870) § 512, 4 (p. 743).

⁷⁾ cf. part. I pp. 13, 61.

μή τοι τιν' ἄνδρα δεῦρο προμνήτην χθονὸς
ἐλθόντ' ἐποιήσειν εὐ κεκασμένον δόρυ.¹⁾

Eum. 488 sq. D. (481 sq. H., 484 sq. K.):

ἤξω διαρεῖν τοῦτο πράγμ' ἐπιτύμως,
ὄρκον πορόντας²⁾ μηδὲν ἔκδικον φράσειν.³⁾

Etenim in subiunctas sententias hunc μή particulae usum transisse ex sententiis primariis cum luculenter appareat, si rationem paratacticam quasi retro euntes ex hypotactica restituemus, μή cum indicativo futuri existat necesse est hunc in modum:

1. ὄρκωμοτήσας· μή τοι τις ἀνὴρ . . . ἐποιήσει,
2. ὄρκον πορόντας· μηδὲν ἔκδικον φράσομεν.⁴⁾

Sed unus restat locus, qui, tametsi ipsius iurisiurandi vim non continet, tamen μηδὲν iuxta indicativum ostendit, Prom. 938 D. (942 H., 937 K.):

ἐμοὶ δ' ἔλασσον Ζηνὸς ἢ μηδὲν μέλει.

Ipsi Prometheo haec verba omnes, quos quidem inspexerim, viri docti rectissime tribuunt praeter L. Schmidium⁵⁾, qui cur choro potius ea impertiverit, perspicere nequeo. Quid igitur hoc loco sibi vult μηδὲν? Ratio grammatica nonne οὐδὲν requirit? Schmidtius explanationem rei adfert nullam; N. Wecklinius⁶⁾ haec adnotat: „Der abstrakte Begriff des Nichts wird durch μηδὲν (τὸ μηδὲν) gegeben“; adiungit autem complures locos vel Sophocleos vel Euripideos, quorum similitudine eam interpretationem fulciat.⁷⁾ — Sed in omnibus illis locis et abstracto, quod vocat, μηδὲν articulus praefixus legitur, qui tamen, cum eo ipso abstractam notionem effici consentaneum sit, nostro loco deest, et verba τὸ μηδὲν genuina vi nominis substantivi praedita sunt, cum in hoc versu Aeschyleo nihil significant nisi gravius μή, et omnino eiusmodi explicatio magis quasi philosophiam redolet, quam ut probabilis sit. Immo vero ita res statuenda est, ut ex iis sententiis, quibus iusiurandum pronuntietur, in hanc sententiam μή vel μηδὲν transmigrasse existimemus. Inest enim in ea quoque, id quod imperativorum et antecedentium et subsequentium copia docet, vehementior atque acrior animi adfectio, quae pluribus ita fere inlustratur: „Fern liegt mir der Gedanke, dass Zeus mich irgend etwas kummert.“

De versu Sept. 250 D. (233 H., 232 K.), quippe qui in numero enuntiationum interrogatarum referatur, infra disputabimus.

Praeterea indicativum iuxta μή intra sententiam primariam libri praebent Suppl. 812 D. (781 H., 776 K.), ubi de Iove haec leguntur:

βίαα μή φιλῆς ὄρων,
σεβίζον δ' ἰκέτας σέθεν.

¹⁾ His versibus simillimos Stanleius contulit Euripideos Suppl. 1190 sqq., ut ait Hermannus.

²⁾ περῶντας M.; πορόντας recte Hermannus scholiastae usus adnotatione: ὄρκον διδόντας.

³⁾ φρεσίν M.; φράσειν primus restituit Marklandus.

⁴⁾ Eum. 432 D. (424 H., 428 K.) ὄρκοις non cum indicativo λέγω, sed cum infinitivo νικᾶν coniungi debere contextu sermonis docemur.

⁵⁾ Aeschylus Prometheus, erklärt von Dr. Ludwig Schmidt; Berlin 1870.

⁶⁾ Aeschylus' Prometheus . . . erklärt von N. Wecklein; 2. Auflage, Leipzig 1878.

⁷⁾ Ceterum cf. Kühnerum, l. 1. § 514, 4 (pp. 753 sq.).

Sed *φιλεῖς* esse depravatum inter viros doctos fere constat et alius aliam emendationem proposuit¹⁾; itaque hunc locum nominasse satis habeo.²⁾

Denique Sept. 411 D. (392 H., 394 K.):

μή κακὸς δ' εἶναι φιλεῖ —

μή particulam non cum indicativo *φιλεῖ*, sed cum eis, quae proxima sunt, conectendam esse et sententia intellegitur et iis, quae scholiasta dicit: *φιλεῖ δὲ τὸ μή εἶναι κακός*. —

Quae cum ita sint, in Aeschyli fabulis *μή* particulam semel ad gravem adfirmationem exprimendam cum indicativo copulari adhuc cognovimus.

2) Sequitur, ut de iis enuntiationibus primariis verba faciamus, quibus notio metuendi subest. — Huius generis exempla supra commemoravimus Homericam tria, Theognidis unum.³⁾ Atque ne Aeschyli quidem similibus locis caremus. E quibus primum huc pertinent vss. Prom. 67 sq. D. (H., K.):

*σὺ δ' αὖ κατοκνεῖς τῶν Διὸς τ' ἐχθρῶν ὕπερ
σιένεις; ὅπως μὴ σαντὸν οἰκτιεῖς⁴⁾ ποτε.*

Haec Robur respondet Hephaesto miseris Promethei se ingemiscere professo. Qui cum Iovis imperium exsequi gravetur, Robur eum iubet cavere, ne cunctando et gemendo efficiat, ut se ipsum aliquando commiseretur. Sententia igitur nihil difficultatis habet, constructio grammatica non item. Quid enim? quoniam ex eis, quae praecedunt, verba illa: *ὅπως ποτε* non posse pendere apparet, utrum subaudiri aliquod verbum, unde pendeant, arbitremur an per se ea et stare et interpretanda esse censeamus? — Priorem viam iam iniit scholiasta — nam in margine codicis Medicei haec ascripta sunt: *λείπει σκόπει⁵⁾* — eamque explicationem et alii⁶⁾ et Kühnerus probaverunt, qui l. l. § 552 adn. 6 (p. 893) haec dicit: „*ὅπως* und *ὅπως μὴ* mit dem Indicativus Futuri werden bisweilen auf ein zu ergänzendes *ὄρα*, *ὄραῖτε*, *σκόπει*, *σκοπεῖτε*, vide, videte bezogen, um eine Aufforderung oder Warnung auszudrücken.“ Atque haec quidem, quae de argumento docet, recte se habent, quam accuratius debet: „eine eindringliche Warnung“ adicere.⁷⁾ At interpretandi illa ratio, quae ellipsis, quam vocant, adminiculo nititur, cum in universum ad veram rerum grammaticarum naturam perspicendam nihil conferat, tum ne hoc quidem loco quicquam ea proficimus. Ab antiquiore potius consuetudine dicendi maximeque ab Homeri oratione profectos oportet nos posteriorem usum ita enucleare, ut infirmum illud auxilium abiciamus. Quod si fecerimus, tres quasi gradus orationis adsequemur. Eorum primus est hic: *μή σαντὸν οἰκτιεῖς ποτε* = »absit, ut cogitem: te ipsum aliquando commiseraberis.« — Iam vero, quo magis vis sollicitudinis vel metus, quam in ipsis his verbis inesse sermonis contextu intellegimus, inlustretur, *ὅπως* eodem

¹⁾ velut *φιλοῖς* Lachmannus, *φαιδροῖς* Weilius, *στέρεξις* Hermannus. Verba *μή φιλεῖς* repugnare legi grammaticae recte Hermannus admonuit in adnotationibus (tom. II editionis) p. 40 extr.

²⁾ Item res se habet fragm. 11 D. (13 H.), ubi Bachmannus *μή* removit; fragm. 152 D. (157 H.), fragm. 238 D. (255 H.), qui versus nondum emendati sunt.

³⁾ cf. part. I pp. 14 sqq., 59 sq.

⁴⁾ *οἰκτιῖς* Guelf.

⁵⁾ *σκόπει* in fine versus addere Lips., Aug., non Guelf. Hermannus adnotat.

⁶⁾ Wecklinius omni explicatione supersedet, Schmidtus gramm. Graec. Krügeri § 62, 1 adn. 4 adfert.

⁷⁾ velut H. Uhle, griechische Schulgrammatik (Leipzig 1883), § 262 adn. 1.

modo praefigitur, quo eae sententiae, quae optandi vim habent, incipere solent ab *εἰ γάρ* vel *εἴθε* vel *εἴθε γάρ* vel *ὥς* (hoc quidem simillime) *ᾧφελ(λ)ον* vel *εἰ γὰρ ᾧφελον* vel *εἴθ' (αἴθ')* *ᾧφελ(λ)ον*¹⁾; Latini autem particulam utinam usurpant. Fuerunt nimirum et huius modi enuntiata a principio omnia primaria et eam, de qua nunc quaerimus, sententiam per se stare iudicandum est. Quare in patrium sermonem ita fere eam convertere licet: „Dass du nur nicht dereinst dich selbst bemitleiden wirst (bemitleidest)!“²⁾ — Differt autem indicativi futuri vis atque notio a coniunctivo aoristi, quem item iuxta *ὅπως μή* in usu scriptoribus Graecis fuisse notum est³⁾, eo quod priore modo usus is, qui monet alterum, verba sua significat ad id pertinere, quod certo eventurum esse credat, coniunctivo pronuntiat id, quod ne possit fieri vel ne exspectari debeat, monens veretur.⁴⁾ — Denique ex illo quasi medio gradu, qui in Aeschyli fabulis primum occurrit neque eum postea interisse exempla ostendunt a Kühnero l. l. conlecta, tertius gradus ita provenit, ut enuntiata illa ab *ὅπως μή* incipientia, cum ab initio non penderent ex altero enuntiato, sub verbum videndi vel curandi vel deliberandi vel simile aliquod subiungerentur: *ὄρα (σκόπει, φράζον* e. q. s. s.), *ὅπως μή.... οἰκτιεῖς ποτε* = vide ne (cave) quando te ipsum commisereris. Sed de his enuntiationibus infra videbimus.⁵⁾

3) Iam vero, quoniam *ὅπως μή* iuxta indicativum futuri intra sententiam primariam uno exemplo Aeschyleo comprobari demonstravimus, pergamus deinceps ad eas enuntiationes, quibus res optata exprimitur, cuius cum contrarium revera sit factum, is qui loquitur scit non posse se participem fieri. Eius generis in carminibus Homericis sex exempla, in Hesiodicis legi unum supra cognovimus⁶⁾, quae omnia *μή* cum *ᾧφελ(λ)ον* (*ᾧφελον*) coniunctum exhibent. Aeschyli fabulas si circumspiciemus, cum careamus exemplo prorsus congruenti, reperiemus unum locum eodem pertinentem atque eum diversas in partes a viris doctis ita agitatum, ut ne hic quidem in sat firmis scripturae fundamentis sit positus.

Choeph. enim 363 sqq. D. (358 sqq. H., 352 sqq. K.) haec legimus:

*μήδ' ἐπὶ Τρωῆας*⁷⁾
*τείχεσι*⁸⁾ *φθίμενος, πάτερ,*
*μετ' ἄλλω*⁹⁾ *δορικμήτι*¹⁰⁾ *λαῶ*
παρὰ Σκαμάνδρον πόρον τέθραψαι, e. q. s.

¹⁾ cf. part. I p. 18; L. Langium, über den homerischen Gebrauch der Partikel *εἰ*, pp. 31 sqq.; Kühnerum, l. l. § 395, 6 (p. 194); adn. 4 (p. 195); § 509, 8 (p. 726).

²⁾ cf. E. Kochium, griechische Schulgrammatik, ed. IX (Lipsiae 1882) § 111 adn. 2 (p. 268); qui tamen non debebat dicere: „*ὅπως* und *ὅπως μή* mit dem Indic. Fut. stehen manchmal ohne Hauptsatz“, sed ita potius: „... stehen manchmal am Anfange eines Hauptsatzes“, vel ita: „... leiten manchmal einen Hauptsatz ein“.

³⁾ Exempla habes non pauca apud Kühnerum, l. l. § 552, 2 adn. 6 (p. 894).

⁴⁾ cf. eundem, § 394, 1 (p. 183).

⁵⁾ cf. pp.

⁶⁾ cf. part. I pp. 18 sqq., 44 (etiam p. 58 sq.).

⁷⁾ *Τρωῆσι* Hermannus, *τρωῆας* M.

⁸⁾ *τείχεσι* emend. Heathius, *τείχεσσι* M.

⁹⁾ *ἄλλω* emend. Stanleius, *ἄλλων* M.

¹⁰⁾ *δορικμήτι* emend. Blomfieldius, *δορικμήτι* M. — Ceterum de eis, quae proxime disputantur, cf. Hermannum, l. l. pp. 528 sq.

Verba *μηδέ* et *τέθασαι* fieri non posse apparet, ut alterum iuxta alterum recte se habeat. Itaque Ahrensius scholiastae vestigia secutus, qui haec ascripsit: *λείπει τὸ ὄφειλες*, incidit in *τεθάσθαι* eique Hermannus, Dindorfius, Kirchhoffius adsensi sunt. Sed Hermannus, cum *τεθάσθαι* scribendum esse dicat apparere, deesse verbum, ex quo infinitivi (subsequitur enim in proximo versu etiam *δαμῆναι*) pendeant, recte contra Ahrensii coniecturam mihi videtur proferre; nam *ὄφειλες*, id quod vult scholiasta, subaudiri vix crediderim. Quod ne opus sit, Hermannus *πέπρωσο* post *τεθάσθαι* excidisse opinatur et hanc proponit sententiae translationem: Utinam ne tibi . . . ad Scamandri fluentia sepeliri . . . fatum fuisset. — Atque ea ad orationis contextum plane esse apta quis est quin concedat? Etenim illa Electrae verba, quae antistropha continentur, contraria sunt eis, quae strophae antecedentis versibus 345 sqq. Orestes optaverat: »Utinam ab aliquo Lyciorum hasta esses percussus!« Nihilominus Hermannus emendatio repudianda mihi videtur propterea, quod et ab librorum fide ea nimis longe recedit nec personalis, ut ita dicam, usus verbi *πέπρωσο* aut eo, quod ille adfert, exemplo (*μοῖρα πέπρωται* Prom. 512) aut ullo alio loco comprobatur. Neque tamen, si quid video, sumus emendandi potestate destituti. Quid enim? nonne et eadem, quam Hermannus voluit, sententia et simillima orationis conformatio efficitur, si Aeschylum haec scripsisse suspicamur:

*μηδ' ὑπὸ Τρωϊας
τείχεσι
. τέθασο?*

Iam adhibeamus, quae v. 345 leguntur: *εἰ γάρ; plenam adsequimur hanc enuntiationem: εἰ γάρ μή . . . τέθασο* = utinam ne sepultus iaceres¹⁾. — Sed ne quis in plusquamperfecto offendat, alterum suppetit exemplum, quo ea res haud dubie confirmatur. Nam Prom. 157 D. *ἐγγήθει* legitur intra sententiam finalem ab *ὡς μή* incipientem, quae optationi verae rerum condicioni repugnanti adiungitur²⁾. Utroque loco forma plusquamperfecti, ut adsolet, imperfecti vi induta est; nihil igitur obstat, quominus etiam illud usurpetur in isdem sententiis vel finalibus vel optativis, in quibus saepius imperfectum usurpari satis constat³⁾.

4) Proximum est, ut eos locos perlustremus, in quibus intra sententias interrogativas *μή* cum indicativo coniunctum legitur. Hoc genus ab Iliade esse alienum, in Odysea bis reperiri supra demonstravimus⁴⁾; posterius aetate exemplum adhuc se obtulit nullum. In tragicorum autem fabulis ipsius interrogationis formam frequentissime esse usurpatam quoniam prorsus convenit cum natura atque proprietate poesis scaenicae, ne hoc quidem est cur miremur, quod eius, de quo quaerimus, usus exempla exstant aliquanto crebriora.

Dividi ea possunt in genera tria.

a) Primum genus nullo adhuc exemplo comprobatum est, sed ab Aeschylō initium cepit⁵⁾. Complectitur enim eas enuntiationes, quae adverbio proprie interrogativo non instructa

¹⁾ Quid de altero infinitivo *δαμῆναι* faciam, non habeo; cogitavi quidem de *δάμνησαν* = *ἐδάμνησαν*, sed Guil. Dindorfius in lexico Aeschyleo (Lipsiae 1876) p. 263 negat poetas Atticos aphaeresi post *οὐτω* usos esse.

²⁾ Idem locus in numero enuntiationum subiunctarum iterum commemorabitur.

³⁾ cf. Kühnerum, l. I. § 395, 6 adn. 4 (p. 195).

⁴⁾ part. I pp. 20 sq.

⁵⁾ cf. W. Baumleinum, Untersuchungen über griechische Partikeln (Stuttgart 1861), pp. 302 sqq.; Kühnerum, l. I. § 587, 11 (p. 1024).

sunt, sed ab mera ac simplici particula *μή* incipiunt. Quo fit, ut interrogandi vis solo ipsius orationis cursu efficiatur, *μή* particula, quam sua natura non tenere munus adverbii interrogativi saepius probavimus, eum, qui interrogat, cogitationem iniucundam repudiare significet.

Numerus exemplorum est sex. De quibus duo exhibent indicativum praesentis, unum aoristi, in singulis indicativus aut praesentis aut imperfecti subauditur, in sexto legitur indicativus futuri. In carminibus Homericis tantummodo indicativum praesentis repperimus. — Personam videmus praeter secundam et tertiam etiam primam. — Loci sunt hi:

1. Prom. 959 sq. D. (963 sq. H., 958 sq. K.):

*μή τί σοι δοκῶ
ταρβῆν ὑποπήσσειν τε τοὺς νέους θεούς;*

2. Pers. 344 D. (339 H., 342 K.):

μή σοι δοκοῦμεν τῆδε λειψθῆναι μάχη¹⁾;

3. Prom. 247 D. (249 H., 250 K.):

μή πού τι προῦβῆς τῶνδε καὶ περαιτέρω²⁾;

4. Suppl. 295 D. (281 H., 284 K.):

μή καὶ λόγος τις Ζῆνα μὴθῆναι βροτῶ; scilicet: ἐστίν;

Hic locus ea re ab reliqua turba differt, quod interrogationem responsum subsequitur adfirmativum. Nec tamen licet eam ob causam aut *μή* de medio tollere³⁾ aut interrogandi vim eandem existimare esse, quae alioquin in *οὐ* particula inesse solet: »nonne etiam fama aliqua est?« Contextus potius orationis docet »regem cognita habere ea, de quibus quaerit, et quaerere dumtaxat, ut exploret, verane an falsa dicant virgines⁴⁾.« Rex igitur simulat se famam illam non esse opinari et ita quaerit, quasi speret fore ut virginum responso haec opinio confirmetur; accipit revera responsum interrogationis consilio repugnans: »(Non modo fama est, sed) etiam clam Iunone deus complexus dat⁵⁾.« — Ergo hoc quoque loco *μή* suum prohibendi negotium explere constat.

5. Agam. 681 sqq. D. (659 sqq. H., K.):

*τίς ποτ' ὀνόμαζεν⁶⁾ ὦδ'
ἐς τὸ πᾶν ἐτητύμως —
μή τις ὄντιν' οὐχ ὀρῶμεν.....; scilicet: ὀνόμαζεν;*

¹⁾ *δοκοῦμεν* M. et ceteri libri omnes praeter Guelf., qui habet *δοκοῦμεν*. — *λειψθῆναι* M.; *λειψθῆναι* recte Lips. — Pluribus hunc locum persequitur Hermannus (l. l. p. 195) et ita vertit Aeschyli verba: „numquid hac ex parte (= τῆδε, i. e. numero) tibi videmur inferiores fuisse?“ — Quare Heimsoethii coniectura *ἢ σοι* minime opus est.

²⁾ Scholiasta haec adnotat: *ἐρωτηματικῶς. μή ἕτερον ἡμαρτες ἀμάχημα;* — Wecklinius l. l.: „der Chor ist geneigt, sich die Härte der Strafe aus einem schweren Verbrechen zu erklären;“ hac vero cogitatione vel suspicione interrogantes, utpote quae eorum animis non arrideat, student se expedire.

³⁾ id quod Weilius conatus est, cuius emendationem vix cuiquam probabilem Dindorfus commemorat.

⁴⁾ Verbis usus sum Hermannii, l. l. p. 16 ad vers. 280.

⁵⁾ Eadem fere Kühnerus exponit, l. l. § 587, 11 adn. 13 (p. 1024): „Wenn auf ... *μή* ... eine bejahende Antwort erfolgt, so geschieht dies immer wider Erwarten des Fragenden;“ adicere hoc debet: „scheinbar wieder Erwarten.“

⁶⁾ *ὀνόμαζεν?* (= coepit nominare) Hermannus, l. l. p. 424; cf. F. W. Schneidewinum, l. l. p. 197 (v. 751). — Idem hanc obfert interpretationem: „an aliquis (= doch nicht etwa jemand), quem non videmus?“ e. q. s.

6. Consulto post reliqua conloco id exemplum, quod indicativum futuri continere supra dixi: Sept. 250 D. (233 H., 232 K.) Huius enim, si minus sententia, at ratio grammatica difficilior est ad diiudicandum. Neque desunt, qui id non tam interrogationibus, quam affirmativis enuntiatis adnumerandum esse arbitrentur. — Virgines Thebaeae strepitum ac tumultum ad portas urbis magis magisque augescentem audiunt atque timore se perterriti profitentur. Eas Eteocles conticescere nec quicquam earum rerum per urbem enuntiare iubet. Verba autem in editionibus et Dindorfii et Kirchoffii haec leguntur:

*οὐ σῖγα μηδὲν τῶνδ' ἐρεῖς κατὰ πτόλιον*¹⁾;

Sed Dindorfius in lexico Aeschyleo, cum duobus locis²⁾ illa scriptura inveniatur, hanc quoque profert³⁾:

οὐ σῖγα; μηδὲν τῶνδ' ἐρεῖς κατὰ πτόλιον;

Hermannus vero interrogationis finem esse vult post *σῖγα*, quae reliqua sunt, pro sententia habet affirmativa; itaque sic interpungit:

οὐ σῖγα; μηδὲν τῶνδ' ἐρεῖς κατὰ πτόλιον.

Quid igitur? quam scripturam ceteris anteponamus? Mihi quidem et prima et tertia posthabenda videtur esse propterea, quod neque illa »μηδὲν... ἐρεῖς.« Aeschyli consuetudine dicendi satis comprobantur⁴⁾ et hoc dubium esse infra [5] demonstrabimus, an particularum *οὐ μή* iuxta indicativum futuri copulatio ab Aeschilo quidem abiudicanda sit. — Relinquitur ea scriptura, quae medium locum tenet. Hanc si probamus, duplex oritur interrogatio. Ea, quae ab *οὐ* incipit, graviter imperantis, quae ab *μή*, graviter vetantis est. Altera alteram confestim excipit; priori, — id quod Hermannus quoque statuit — tanquam tempus loquentem defecerit, deest notio verbalis. Haec autem omnia vel aptissima mihi esse ad Eteoclis concitatam animi adfectionem videntur, quae luculentius etiam aperitur iis, quae v. 252 leguntur:

οὐκ ἐς φθόρον σιγῶσ' ἀνασχίσει τάδε;

Accedit, quod verborum structura omni ex parte ad Aeschyli consuetudinem se accommodat. Namque et *οὐ* et *μή* in sententiis interrogativis ab eo haud ita raro adhiberi et ei loci docent, quos Dindorfius⁵⁾ conlegit, et ipsi nos modo explicavimus. Deinde adverbium *σῖγα*, ut Sept. 250 indicativo futuri, ita imperativo caret e. g. Agam. 1344 D. (1304 H., 1299 K.):

σῖγα τίς πληγὴν ἀντεῖ καιρίως οὐτιασμένος;

Denique simillimam contrariarum interrogationum rationem inesse commemoro in Sophocli. Ai. v. 75:

οὐ σῖγ' ἀνέξει μηδὲ δειλίαν ἀρεῖ;

Quae cum ita sint, mihi quidem dubium non est, quin verum illum Aeschyleum sic interpungi oporteat:

οὐ σῖγα; μηδὲν τῶνδ' ἐρεῖς κατὰ πτόλιον;

b) Alterum exemplorum genus est eorum, quae oriuntur ab adverbio *μῶν*. Hoc ex *μή* et *οὐν* (*ῶν*) compositum eodem modo esse, quo ex *οὐκ* et *οὐν* coaluerit *οὐκοῦν* vel *οὐκοῦν*, ab nullo fere hodie negatur. Cum enim *οὐν* adicitur, interrogatio conclusionis instar ad

¹⁾ *οὐ. σῖγα*. M. (cf. Herm. l. l. p. 289); *σῖγα* recte se habere non posse ex metro apparet.

²⁾ pp. 257, 6 extr. et 326 s. v. *σῖγα*.

³⁾ p. 215 s. v. *μηδεῖς*.

⁴⁾ cf. pp. 6 sqq.

⁵⁾ in lexico Aeschyleo, p. 256, 6 extr.

sententiam superiorem adnectitur: „num igitur . . .“ (doch nicht also). Sed huius contractionis et primae significationis memoria adeo imminuebatur, ut $\mu\tilde{\omega}\nu$, ubicunque libris proditur, nihil differat ab simplici $\mu\eta$ nisi paulo maiore vi. Quo magis autem concludendi ratio efferatur, ad $\mu\tilde{\omega}\nu$ aliquotiens alterum $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ adiungitur ¹⁾.

Sicut nuda particula $\mu\eta$ nec Homerus nec posteriores poetae ad interrogandum usi sunt, ita ne $\mu\tilde{\omega}\nu$ quidem ante Aeschyli aetatem reperitur ²⁾. Hunc primum inter scriptores Atticos et $\mu\tilde{\omega}\nu$ et $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\tilde{\upsilon}\nu$ usurpasse iudicandum est; indicativi autem ad ea adiuncti tria exempla exstant. E quibus unum habet indicativum praesentis; Suppl. 417 D. (402 H., K.):

7. $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\tilde{\upsilon}\nu \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota} \delta\epsilon\tilde{\iota}\nu$ ³⁾ *φρονιίδος σωτηρίων*;

Cum $\sigma\tilde{\upsilon}\nu \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$ contrarium sit verbo $\delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$ (= non videtur, displicet, dissentis), per $\mu\eta$ autem rex Argivorum dissensionis opinionem se repellere studere significet (= num non videtur, num displicet, num dissentis?), eadem sententia evadat necesse est, quae per $\sigma\tilde{\upsilon}\nu\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ effici solet: »Nonne videtur? du meinst doch wohl ⁴⁾.« Ergo ea, quae rex v. 407 D. (392 H., K.) affirmaverat, postquam pluribus comprobavit, in extrema oratione, ut chori adsensio eliciatur, per interrogationem repetuntur. — Eam autem rationem miror Hermannum non videri perspexisse. Nam ineptissime is $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\tilde{\upsilon}\nu \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$ inde a Turnebo legi et contrarium dici debere ratus haec proposuit: $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\omicron\iota \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$. . .; quae ita vertit: »Intellegisne nunc opus esse accurata deliberatione ⁵⁾?« — Sed illud »intellegisne« non habet eandem vim atque haec: $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\omicron\iota \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$, sed in Graecum sermonem hoc modo transferendum sit: η vel $\acute{\alpha}\rho\alpha \delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}$; Etenim et Latinorum illo, quod alterius vocabuli fini subfigitur, ne et nudis η vel $\acute{\alpha}\rho\alpha$ particulis, utrum responsum sit affirmans an negans futurum, ab eo, qui interrogat, in medio relinquitur ⁶⁾. Quare $\mu\tilde{\omega}\nu$, siquidem $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ abest, non possumus nisi ita interpretari: »Num intellegis, du glaubst doch nicht?« Eam vero sententiam pravam esse apparet, quippe quae nec cum initio orationis (v. 407 D.) nec cum eis congruat, quae subsequuntur: *φρόνισον καὶ γενῶν πανδίκως εὐσεβῆς πρόξενος*. — Itaque recte nemo fere Hermannii argumentationi adsensus est.

8. Alterum exemplum indicativum imperfecti obfert. Mediceus certe Choeph. 177 D. (171 H., 169 K.) haec habet:

$\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\tilde{\upsilon}\nu \sigma\omicron\theta\acute{\rho}\epsilon\sigma\tau\omicron\nu \kappa\omicron\rho\tilde{\upsilon}\beta\delta\alpha \delta\tilde{\omega}\rho\omicron\nu \eta \tau\acute{\omicron}\delta\epsilon$ ⁷⁾;

¹⁾ Kühnerus (l. l. § 587, 12 pp. 1024 sq.) discrimen statuit inter id $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ esse, quod cum $\mu\eta$ coaluerit, et id, quod ad $\mu\tilde{\omega}\nu$ accedat; alterum esse „confirmativum“ (= profecto, in der That, fürwahr, jedenfalls), — eamque primam ac genuinam notionem fuisse demonstrare § 508 (pp. 707 sqq.) studet — alterum „consecutivum“ (= igitur, ergo, also, daher) idque posteriore demum aetate ex illo $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ „confirmativo“ emanasse; itaque, quod $\mu\tilde{\omega}\nu \sigma\tilde{\upsilon}\nu$ legamus, non esse cur miremur. — Longum est accuratius in hanc rem inquirere; hoc dico eam distinctionem, cum praesertim alterum $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ nullo vocabulo interiecto ad $\mu\tilde{\omega}\nu$ adseri solet, nimis argute mihi excogitatum videri.

²⁾ cf. Bäumleinum, l. l. pp. 302 sqq. — Quae is dicit: „Die Fragesätze, die $\mu\eta$ oder $\mu\tilde{\omega}\nu$ haben, enthalten eine vom Subjekt ausgehende Verneinung. Das Subjekt will die Frage verneint wissen;“ nihil valent ad rem explicandam. Nam hoc quidem in omnibus interrogationibus aequae solet evenire, ut cogitatio, sive affirmat aliquid sive negat, ab subiecto, quod vocant, oriatur. — Ceterum videas part. I. p. 10.

³⁾ $\delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota}\nu \delta\epsilon\tilde{\iota}$ Med.; $\delta\omicron\kappa\epsilon\tilde{\iota} \delta\epsilon\tilde{\iota}\nu$ emendavit Turnebus.

⁴⁾ cf. Kühnerum, l. l.: „Wenn zu $\mu\tilde{\omega}\nu$ die Negation $\sigma\tilde{\upsilon}\nu$ tritt, so wird die Frage bejahend (nonne).“

⁵⁾ l. l. p. 22.

⁶⁾ cf. Kühnerum, l. l. § 587, 13. 14 (pp. 1026 sq.)

⁷⁾ η , non $\eta\iota$ (Hermannus l. l. p. 517 η refert) in Med. inesse diserte Dindorfius affirmat. η Fr. Frankius retinuit in commentatione I de particulis negantibus linguae Graecae, p. 19.

Scholefieldus autem princeps pro ᾗ scribendum ᾗν esse perspexit et eius auctoritatem Dindorfius et Kirchhoffius secuti sunt. At et Hermannus coniunctivum ᾗ praetulit et Kühnerus defendit: meo quidem iudicio non recte. Nam quod ille adhibet exemplum (Eur. Iphig. Aul. 321), quoniam coniunctivus ἀνακαλύψω dubitationem (ich soll aufdecken), non metum significat, ad rem aptum non est; eis vero locis, ad quos Kühnerus nos revocat¹⁾, non modo nihil probatur, sed hoc etiam efficitur, ut contrarium nobis persuadeamus. Cognoscimus enim coniunctivo id exprimi, quod futurum est, non id, quod iam factum est, aut quod, postquam accidit, adhuc continuatur²⁾. Atque ipse Kühnerus p. 1041 exemplis comprobavit de eis rebus, quas postremo loco commemoravimus, indicativum usurpari³⁾. Quare sibi eum non constitisse apparet. — Iam vero eo, de quo nunc quaerimus, loco non esse sermonem de futura re contextu orationis docemur. Quocirca recte Scholefieldus emendando indicativum imperfecti restituit: »Num ergo Orestis clandestinum donum erat hoc?« videlicet tum, cum is cincinum sepulcro Agamemnonis imposuit. Atqui, quod tum donum erat, manifesto est etiam eo tempore, quo Electra id reperit. Itaque in imperfecto simul praesens tempus latere putandum est.

9. Subauditur indicativus aoristi Agam. 1203 D. (1162 H., 1157 K.):

μῶν καὶ θεός περ ἡμέρω πεπληγμένος; scilicet: ἐπέστησεν;

c) Reliquum est tertium genus, cuius haec proprietas est, ut interrogatio propria particula luculentius indicetur. Id Homero pro regula, ad quam orationem dirigeret, videtur fuisse; nam duo ea, quae huc pertinent, exempla initium capiunt ab ᾗ μῆ⁴⁾. Aeschylus particulam ᾗ, cum aliter ea persaepe utatur, ante indicativum cum negatione μῆ coniunctum nusquam, sed illius loco ἄρα usurpat, quod Homero incognitum, apud scriptores Atticos maxime usitatum erat⁵⁾. — ἄρα solum per se nec affirmans nec negans responsum exspectari significat; cum μῆ adicitur, ab eo, qui interrogat, prohiberi interrogationis sententiam et negans responsum desiderari consentaneum est.

10. Exemplum libris proditur unum, ad quod alterum accedit admodum incertum. Illud legitur, subsequente indicativo aoristi, qui gnomicus dici solet⁶⁾, Sept. 208 sqq. D. (190 sqq. H., K.):

*τί οὖν; ὁ ναύτης ἄρα μῆ⁷⁾ ᾗς προῦραν⁸⁾ φυγῶν
πρύμνηθεν εὐρε⁹⁾ μηχανὴν σωτηρίας,
νεὸς καρούσης ποντίῳ πρὸς κύματι¹⁰⁾;*

¹⁾ l. l. § 589, 2 (pp. 1038 sq.).

²⁾ cf. part. I pp. 14 sqq.

³⁾ Quae dicit: „welcher entweder stattfindet oder gefunden hat,“ ea recte se habent; quae addit: „oder finden wird,“ veritate carent.

⁴⁾ cf. part. I pp. 20 sq.

⁵⁾ cf. Kühnerum, l. l. § 587, 14 (pp. 1026 sq.); Krügerum, poetisch-dialektische Syntax § 67, 2 A.

⁶⁾ de quo cf. Kühnerum, l. l. § 386, 7 (pp. 136 sqq.).

⁷⁾ De conlocatione adverbii ἄρα Kühnerus p. 1026 haec docet: „Als Fragwort steht es an der Spitze des Satzes, in der Dichtersprache jedoch zuweilen . . . nach einem oder mehreren Wörtern.“ Hoc fit etiam in eo, de quo agimus, loco Aeschyleo, eo videlicet consilio, quo fortius nomen substantivum ὁ ναύτης, quippe quod contrarium eis sit, quibuscum Eteocles conloquitur, oratione efferatur.

⁸⁾ προῦραν D., H., K.; πρῶραν M.

⁹⁾ εὐρε D.; εὔρεν, eraso ν, M.

¹⁰⁾ ἐν κύματι? M; ποντίῳ κύμασι? K; cf. Herm. l. l. p. 285.

»Quid igitur? nauta num (doch nicht etwa) in proram fugiens ex puppi repperit facultatem salutis?« Quod usu venire quoniam Eteocles per interrogationem infitiatur, recte scholiasta haec adfert, quae inde conliguntur: οὐλοῦν (ergo) οὐδὲ ἑμεῖς μηχανῆν σωτηρίας . . . εὐρήσετε.

Valde dubium esse supra dixi alterum exemplum fragm. 63 D. (60 H.), ubi »Aeschylum fortasse ita scripsisse Hermannus suspicatur:

... ἄρα μὴ γλοῦνης τις ἦν¹⁾;

»ut γλοῦνης locustam significaret.«

Ergo hoc exemplo praetermisso decies ab Aeschulo intra interrogationes solutas μὴ cum indicativo esse conexum nostro iure contendamus²⁾.

5) Sed antequam de enuntiationibus primariis disputare desinamus, breviter perstringere eos locos debemus, quibus οὐ μὴ ab Aeschulo cum indicativo futuri coniuncta esse sunt qui iudicaverint. Namque cum neque hic dicendi usus ullo exemplo eorum, quos priore parte perlustravimus, scriptorum potuerit ostendi neque omnino particularum οὐ μὴ alterius iuxta alteram copulatio comprobari³⁾, hoc ipsum non mediocris momenti est, utrum Aeschulum principem ea re esse usum existimemus an ab illo quoque eam abiudicemus. — Ac primum non est dubium, quin is οὐ μὴ haud ita raro usurpaverit; id quod exempla docent a Dindorfio congesta⁴⁾. Iam vero, quaecumque hic proposuit, in eis omnibus inesse intellegimus coniunctivum aoristi. Itaque idem vir doctus in extrema explicatione recte haec addidit: »Aeschyli exempla ad solos pertinent coniunctivos aoristi.« Quo enim loco liber Mediceus οὐ μὴ iuxta indicativum futuri habere videtur, Prom. 340 D. (342 H., 344 K.):

τὰ μὲν σ' ἐπαινῶ κοῦδὲ μὴ λήξω ποτέ

nec quicquam impedit, quominus λήξω ex reliquorum exemplorum similitudine pro coniunctivo aoristi habeamus, et hodie ab omnibus, quos quidem inspexerim, interpretibus ex recentiorum librorum auctoritate haec leguntur:

κοῦδαμῆ (κοῦδαμῆ Dind.) λήξω ποτέ⁵⁾.

Suppl. 924 D. (891 H., K.) autem libri hanc scripturam ostendunt:

ἄγοιμ' ἄν, εἴ τις τάσδε μὴ ἔξαιρήσεται.

Quae cum Tyrwhittus hunc in modum emendanda putaret:

οὔ τις τάσδε μὴ ἔξαιρήσεται

recte Hermannus⁶⁾ nihil mutandum arbitratus est, sed »praeconem videri nonnihil territum

¹⁾ Libris haec produntur: ἄραμα γλοῦνης τις ἦν.

²⁾ Non pertinent ad nostram quaestionem Agam. 672 D. (650 H., K.): λέγουσαν ἡμᾶς ὡς ὀλωλότας τί μί; — Subauditur enim hoc quidem loco non indicativus λέγουσαν, sed coniunctivus λέγωσιν = „quidni dicant?“ Ceterum haud scio an haec praeferenda sint: τί μί; velut Herwerdenus emendavit Soph. Ai. 668, eamque probavit emendationem Nauckius (Sophokles, erklärt von F. W. Schneidewin, 1. Bändchen, 8. Auflage besorgt von A. Nauck, Berlin 1882, p. 189). Eadem leguntur etiam Aesch. Eum. 203 D. (202 H., 201 K.).

³⁾ part. I p. 61.

⁴⁾ I. l. p. 257, 7 (ubi addendum est in versu 8 inde a fine: Eum. 225); cf. etiam quae Hermannus adnotat ad Agam. 1640 et Suppl. 399, et Hartungium, qui eandem rem tractavit in libro qui inscribitur: „Lehre von den Partikeln der griechischen Sprache“ (Erlangen 1833) II, pp. 155 sqq.

⁵⁾ cf. Hermannus, I. l. p. 78.

⁶⁾ I. l. p. 47.

increpatione regis iam minus confidenter loqui: »abducam, nisi tu mihi has eripias¹⁾«. At quae proxime dixit potuisse praeconem ita loqui, ut Tyrwhittus vellet, ea mihi Aeschyli dicendi consuetudine improbari videntur. Nam in huius fabulis indicativi futuri iuxta *οὐ μὴ* certum exemplum exstare nullum contenderim; quamobrem non licet emendando vel coniectando potius ne potestatem quidem illius structurae, cum praesertim ea non desideretur sententia, in Aeschyli orationem inducere. Neque est, cur hoc quidem tempore in eiusmodi enuntiationum natura et origine explicanda moremur ac non tum id negotium subeamus, cum exempla et dubitatione vacua et ad propositam rem pertinentia reperientur. Dindorfii rationem *οὐ μὴ* habere originem ellipticam et pro *οὐ δέος ἐστὶ μὴ* esse dictum existimantis²⁾ abhorrere ab nostro iudicio satis ex eis intellegitur, quae p. 8 de ellipsi, quae vocatur, in universum exposuimus. Nec minus dignam, quae repudietur, esse Kühneri opinionem, quippe qui *μὴ* vi interrogativa (= ob nicht) indutam esse velit³⁾, apparet ex part. I p. 15 extr. — At optime puto Kvicalam veram huius rei naturam perspexisse atque inlustrasse⁴⁾; is enim nec prohibitiva *μὴ* particulae significatione sublata nec ellipsi ad interpretandum adhibita hanc summam adsequitur, ut, cum *οὐ μὴ* conectantur, fortiorem vim atque fiduciam vel interrogandi vel vetandi oriri demonstret, quam cum simplex *μὴ* usurpetur.

B.

De enuntiationibus ab *εἴ* incipientibus.

Intra enuntiationes primarias exemplorum numerum computantes locos tredecim effici cognoscemus, quibus *μὴ* cum indicativo coniunctum legatur. Eius speciei, ad quam hoc capite transituri sumus, huc usque copiam conguessimus exemplorum septuaginta duorum, e quibus longe maximam partem (quingenta sex) carminibus Homericis contineri vidimus⁵⁾. Nec non suppetit in fabulis Aeschyleis largior facultas harum enuntiationum; de quibus quoniam in univerrum supra accuratius L. Langii auctoritate nisi disseruimus, iam liceat statim varia earum genera in uno conspectu ita ponere, ut diligentius in eas tantummodo inquiramus, quarum propria et singularis natura id requirere videatur.

Distributionem autem obfero hanc:

I. Diversa ab reliquis maximeque idonea, ex quibus condicionalis structurae, qualis postea fuit, veram naturam et originem cognoscamus, duo haec exempla sunt inter se satis similia:

a) Agam. 1308 D. (1267 H., 1262 K.):

τί τοῦτ' ἔφενξας; εἴ τι μὴ φρενῶν σίγος.

Supplendum haud dubie est: *ἔστίν*⁶⁾.

¹⁾ Prorsus apta haec ratiocinatio est ad verba *ἄγοιμ' ἄν*, nam optativus cum *ἄν* coniunctus item quasi leniorem sententiae vim efficit quam indicativus futuri.

²⁾ l. l. p. 257, 7.

³⁾ l. l. § 516, 9 (pp. 773 sq.).

⁴⁾ Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, 1856 pp. 745 sqq., 825 sqq.

⁵⁾ cf. part. I pp. 21 sqq., 43, 44 sq., 50 sq., 53.

⁶⁾ Falso Schneidewinus l. l.: „Zu *εἴ τι μὴ φρ. σι.* ist wohl (!) *ἔφενξας, ἔστανες*, zu denken.“

b) Agam. 477 sqq. D. (456 sq. H., K.):

εἰ δ' ἐγγυμος (scilicet: *βάζεις*),
*τίς οἶδεν; εἴ τι θεῖόν ἐστι μὴ ψύθος*¹⁾.

Utrique loco apodosis deest; ergo enuntiatio ab *εἴ* incipiens non est subiuncta protasis condicionalis, sed sententia per se stans et primaria. *εἴ* particula non significat hypothesim, sed ad sumptionem rei tanquam verae luculentius exprimendam indicativo praefigitur; *μὴ* hanc ipsam sumptionem tanquam iniucundam reicit²⁾. Quare idem argumentum cogitationis nascitur in his locis Aeschyleis, quod in Homeri versu *E* 177 inesse ostendimus³⁾: „Dum modo ne hoc vel illud sit⁴⁾.“ Quod quoniam ad metuendi notionem redire apparet, permagna sententiae similitudo etiam cum eo loco intercedit, quem pp. 8 sq. tractavimus: *ὅπως μὴ σάντων οἰκτιεῖς ποτε*.

II. Adsunt et apodosis et protasis condicionalis. Constructio orationis iam ea est, ut apodosis sit sententia primaria, protasis subiuncta. Protasis hypothetica saepius praecedit, rarius subsequitur apodosis, cum ex contrario posterior ordo in carminibus Homericis paene legis instar observari soleat⁵⁾ — Genera exemplorum pro varietate temporum, quae *εἰ μὴ* particulas excipiunt, haec discernuntur:

a) In protasi exstat indicativus praesentis (7).

1. Apodosis item habet indicativum praesentis (2):

Agam. 1088 D. (1047 H., 1042 K.). — *εἰσὶν* subauditur Agam. 1239 D. (1198 H., 1193 K.)⁶⁾

2. Apodosis habet optativum praesentis cum *ἄν* coniunctum (1):

Eum. 887 D. (874 H., 879 K.)

3. Apodosis habet indicativum futuri (2):

Suppl. 902 D. (868 H., 870 K.) Choeph. 273 D. (270 H., 265 K.)⁷⁾

4. Apodosis habet imperativum praesentis (1):

Agam. 1060 D. (1019 H., 1013 K.)

5. Apodosis habet imperativum aoristi (1):

Prom. 196 D. (198 H., 199 K.)

b) In protasi exstat indicativus perfecti (4).

¹⁾ Libri habent *ἦ τοι*, sed. Flor. ad priorem syllabam supra scripto *εἰ*. — *ἦ τοι* et O. Hensius, l. l. (addit tamen: „In der Überlieferung ist weder *τοι* noch *μὴ* frei von Bedenken.“) et Kirchhoffius retinuerunt; Engerus (Aeschylos Agamemnon, mit erläuternden Anmerkungen herausgegeben; Leipzig 1855) legit: *ἦ τί*, ex parte quidem secutus emendationem Hermanni, quam hic ipse probavit l. l. p. 407 et Dindorfius adsumpsit et ego supra ut rectam statui.

²⁾ cf. part. I pp. 22 sq.

³⁾ ibid. pp. 24 sq.

⁴⁾ Unde apparet minus aptam esse Hermannianam translationem loci alterius: „Verane, quis scit? nisi divina aliqua fraus est.“ Immo: „dummodo ne . . . sit!“ eum debemus convertere itemque v. 1308: „Quid hoc cheu! exclamavisti? dummodo ne mentis (animi) aliqui horror sit!“

⁵⁾ cf. part. I p. 26 adn.

⁶⁾ Omitto locum valde dubium Prom. 1057 D. (1061 H., 1056 K.).

⁷⁾ Altero loco in sententia condicionali inest verbum *εἶσαν*, altero *μέμειμι*. Sententiam igitur si spectamus, non formam grammaticam, haec quidem exempla sub c) referenda sunt.

1. Apodosis habet indicativum praesentis (2):
Choeph. 298 D. (295 H., 290 K.)¹⁾ Agam. 1050 D. (1009 H., 1003 K.)²⁾
2. Apodosis habet indicativum futuri (1):
Suppl. 1016 D. (968 H., 983 K.)
3. Apodosis habet indicativum aoristi (1):
Pers. 158 D. (157 H., 158 K.)
- c) In protasi exstat indicativus futuri (4)³⁾.
 1. Apodosis bipertita habet et indicativum futuri et *οὐ μή* cum coniunctivo aoristi coniunctum (1):
Sept. 196 D. (177 H., 178 K.)
 2. Apodosis habet indicativum praesentis (1):
Choeph. 182 D. (176 H., 174 K.)
 3. Apodosis habet optativum praesentis cum *ἄν* coniunctum (1):
Suppl. 924 D. (891 H., K.)⁴⁾
 4. Apodosis habet infinitivum aoristi; qui, cum haec sint supplenda: *περαίνει μηχανή*, eandem vim habet atque indicativus futuri (1):
Suppl. 461 D. (444 H., K.)⁵⁾
- d) In protasi exstat indicativus imperfecti (2).
 1. Apodosis habet indicativum imperfecti cum *ἄν* coniunctum (1):
Agam. 1025 D. (986 H., 979 K.)
 2. Apodosis habet indicativum imperfecti sine *ἄν* (1):
Suppl. 244 sq. D. (231 sq. H., 234 sq. K.):
*καὶ ἄλλα πόλλ' ἐπεικάζου δίκαιον ἦν⁶⁾,
εἰ μὴ παρόντι φθόγγος ἦν ὁ σημανῶν.*

Hoc loco *ἄν* particulam suo iure praedicato, quod vocant, apodoseos, cum ea sit apodosis sententiae irrealis, non adiectam esse ex eis intellegitur, quae de simillimo exemplo Homerico *v* 383 sqq. disputavimus⁷⁾.

- e) In protasi exstat indicativus aoristi (1).

Apodosis usitata scriptura habet *ὥς* cum participio praesentis conexum,
Sept. 1013 sqq. D. (997 sqq. H., K.):

*τούτων δ' ἀδελφὸν τόνδε Πολυνείκους νεκρὸν
ἔξω βαλεῖν ἄθαρπτον* (scilicet: *ἐπέσιαιλαι*), *ἀρπαγὴν κυσίν*,

¹⁾ Pro *πέποιθα* Schützius legi vult: *πεποίθη*, sed Hermannus: „non recte meam coniecturam secutus . . . Nihil mutandum est.“ (l. l. p. 525).

²⁾ In protasi condicionali haec: *εἴπερ ἐστὶ μὴ . . . κεκτιγμένη* idem fere valent atque: *εἴπερ μὴ κεκτιγται*. Ceterum haud scio an pro *πέπω* scribendum sit *πέισω*, velut Suppl. 1017 D.

³⁾ Non comprehenduntur hac ratione duo ea exempla, quae s. a) 3. iam commemoravimus.

⁴⁾ cf. de hoc loco pp. 15 sq.

⁵⁾ Etiam scholiastam id perspexisse docemur eis, quae Kirchhoffius ad v. 446 adfert: *καινοῖς ἀναθήμασι τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν κοσμήσω. λέγει δὲ ὅτι μετεωρήσω ἐμαντὸν τῆ ἀγρονῆ.*

⁶⁾ *καὶ ἄλλα* Wellauerus; *καὶ ἄλλα πού μ'* Hermannus, qui sententiam ait id postulare (l. l. p. 13).

⁷⁾ cf. part. I p. 32, adn. 1, et Kühnerum, l. l. § 392b, 4 (pp. 176 sq., maxime 177 v. 3).

ὥς ὄντ' ἀναστατήρα Καδμείων χθονός,
εἰ μὴ θεῶν τις ἐμποδὼν ἔστη δορὶ
τῷ τοῦδ'.

Equidem hanc scripturam omni ex parte recte se habere nego. Quid enim? si participium illud ὄντα in sententiae solutae formam redigemus, nonne lex grammatica postulabit, ut hanc orationem effingamus: ἀναστατήρ γὰρ ἄν ἦν, εἰ μὴ θεῶν τις ἐμποδὼν ἔστη¹⁾? »Nam esset vastator, nisi quis deorum impedivisset.« Iam vero quonam iure illud ἄν, quod in hypotheticis sententiis eis, quae irrealis appellantur, nisi ratis ac firmis expletis condicionibus, quae tamen huic loco desunt²⁾, nequit abesse, iuxta ὥς cum participio coniunctum dicamus intercidisse³⁾? Certe eorum, quae Dindorfius conguessit, exemplorum⁴⁾ nullum eandem orationis structuram monstrat. Quare, si quid video, restituamus particulam ἄν et ita Aeschylum scripsisse arbitremur necesse est:

ὥς ὄντ' ἄν ἀναστατήρα Καδμείων χθονός, e. q. s.

»Quippe qui esset vastator agri Thebani, . . .«

Mutationem scripturae apparet lenissimam esse; nam et una atque sola littera ν ad ea, quae librorum fide prodita sunt, adicitur et hanc ipsam litteram propter similitudinem et duplicem seriem proximarum litterarum (ANANΣ) facile omitti potuisse consentaneum est. Apocopes autem vocabuli ἀνά exempla in ipsius Aeschyli fabulis satis multa reperiuntur, velut ἀνιρέψῃ Pers. 163 D., ἐπαμμένει Pers. 807 D., ἀμπίνει Agam. 1599 D. (sic Canterus, ἀν πίπει libri), ἀμπέμπων Choeph. 381 D., ἀμφέγειν Choeph. 841 D., e. q. s. r.⁵⁾

Ergo eius, de quo agimus, loci ratio ita statuenda est: Apodosis habet ὥς cum ἄν et participio praesentis conexum.

f) Protasis praedicato caret; supplendus est indicativus (5)⁶⁾.

1. Indicativus praesentis subauditur (1); apodosis habet imperativum aoristi:

Prom. 763 D. (764 H., 761 K.) [sc. ἐσίν].

2. Indicativus futuri subauditur (3); apodosis item habet indicativum futuri:

Sept. 101 D. (97 sq. H., 99 sq. K.) [sc. ἔξομεν], Suppl. 154 D. (136 H., 142 K.)

[sc. ῥύσεται, ut ait scholiasta], Choeph. 484 D. (478 H., 471 K.) [sc. δαῖτες
κισθήσονται].

3. Indicativus aoristi subauditur post participium futuri; apodosis habet indicativum sine ἄν. Itaque haec enuntiatio non est enuntiationibus irrealibus adnumeranda.

Agam. 1140 D. (1098 H., 1093 K.) [sc. ἦγαγες vel, Hermannus si sequimur, ἦγαγεν]⁷⁾.

¹⁾ Plura exempla Dindorfius praebet, l. l. p. 24 extr., 1.

²⁾ cf. d) 2.

³⁾ cf. Kühnerum, l. l. § 398, 3 (p. 207): „Mit . . . dem Partizipe wird ἄν verbunden, wenn das Verbum finitum, an die Stelle . . . des Partizips gesetzt, mit ἄν verbunden sein würde“; ibid. § 398, 4 extr. (p. 209).

⁴⁾ l. l. p. 402, 6.

⁵⁾ l. l. p. 26 s. v. ἀνά extr.

⁶⁾ Choeph. 305 D. infra (IIIa) commemorabitur.

⁷⁾ εἰ ὄν cum indicativo coniuncti nullum in Aeschyleis fabulis exemplum librorum fide proditur.

Coniectura parum certa Hermannus id inferre studuit in Prom. v. 1057 D. (1061 H., 1056 K.) — Participia cum μὴ ita coniuncta, ut, si in plenas sententias ea convertas, hypothetica enuntiata adsequaris indicativum continentia, reperi haec: Sept. 428 D. (408 H., 411 K.), Agam. 273 D. (258 H., 260 K.), Eum. 477 D. (469 H., 473 K.), Agam. 261 D. (246 H., 248 K.).

III. Enuntiatio ab εἶ (εἴτε) μὴ incipiens non iam est condicionalis, sed interrogatio, quae dicitur indirecta. — Huius significationis nec apud Homerum nec postea huc usque ullum exemplum repperimus, sed inter eos scriptores, quos adhuc perlustravimus, Aeschylus primus eam dicendi consuetudinem usurpasse putandus est. Exempla enim habet tria, quae in duo genera dividuntur.

a) Interrogatio uno membro constat, quod ab εἶ μὴ incipit (1):

Choeph. 305 D. (302 H., 297 K.): *Θήλεια γὰρ γοῆν' εἶ δὲ μὴ* (sc. *ἔστιν*), *τάχ' εἴσεται*¹⁾.

b) Interrogatio est bipertita; prius membrum habet εἶ, alterum εἴτε μὴ (2):

1. Eum. 612 sq. D. (602 sq. H., K.):

ἀλλ' εἶ δικαίως εἴτε μὴ τῆ σῆ γρενὶ
*δοκεῖ, τόδ' αἶμα*²⁾ *κρίνον, ὡς τούτοις γράσω.*

2. Eum. 468 D. (460 H., 464 K.):

*σὺ δ'*³⁾ *εἶ δικαίως εἴτε μὴ* (sc. *ἤρξα*), *κρίνον δίκην.*

Interrogativus usus particularum εἶ et εἴτε sine dubio ex usu condicionali ortus est⁴⁾. μὴ autem vim prohibitivam in his quoque interrogationibus⁵⁾ servasse eis ipsis exemplis, quae modo attulimus, docemur. Nam sive εἶ μὴ sive εἴτε μὴ examinamus, haec communiter sententia existit: „(oder) ob nicht, was ich nicht hoffen will, wovor ich bewahrt bleiben möge.“

Summa earum enuntiationum, in quibus εἶ μὴ cum indicativo coniunctum legitur, viginti sex locos efficit⁶⁾.

C.

De reliquis enuntiationibus subiunctis.

Restat, ut eam partem enuntiationum subiunctarum paucis persequamur, de quibus proximo capite nondum verba fecimus.

1) Earum quascunque parte priore tractavimus, quoniam ad unam omnes ex sententiis relativis erant, ab his ordiamur. — Exempla HomERICA cognovimus quattuor, HESIODEA tria, PINDARICA tria, THEOGNIDEA septem vel etiam novem⁷⁾; in Aeschyli fabulis unum contineri et id in dubitationem vocatum merito miremur. Leguntur autem in libro Mediceo Eum. 616 sqq. D. (606 sqq. H., K.) haec:

οὐπόποτ' εἶπον μανικοῖσιν ἐν θεόνοισι,
ὃ μὴ κελεύσει Ζεὺς Ὀλυμπίων πάντη.

Indicativum futuri ad aoristum non esse aptum manifestum est. Itaque Hermannus⁸⁾ scribendum putavit: *ὃ μὴ κελεύσει* = »quod non iuberet Iuppiter,« (was J. mir nicht

¹⁾ δὴ pro δὲ M.; εἴσομαι? Hermannus (l. l. p. 525).

²⁾ δοκεῖ τὸ δ' prior M.; δοκῶ? Kirchhoffius; τὸ δὴ μοι Weilius.

³⁾ σὺ τ' M., Dind.; σὺ δ' emendavit Pearsonus, receperunt Hermannus et Kirchhoffius.

⁴⁾ cf. Kühnerum, l. l. § 587, adn. 29 (p. 1035), qui alterum usum per se non procul ab altero abesse bene adnotat. Ceterum etiam Latinae particulae „si“ duplicem usum asciscere liceat, quam post verba experiendi vel expectandi idem fere significare atque „num“ („ob“) notum est.

⁵⁾ cf. pp. 11 sqq.

⁶⁾ omissis Choeph. 363 sqq. D., de quo loco cf. pp. 9 sqq.

⁷⁾ cf. part. I pp. 37 sqq., 46 sqq., 51 sq., 54 sqq.

⁸⁾ l. l. p. 616 extr.

befohlen hätte), eo videlicet consilio, ut optativo intra enuntiatum relativum significaretur actio saepius iterata. Sed quanquam id tempore praeterito antecedente frequentissime fieri constat¹⁾, ad hunc locum optativum parum accommodatum esse contenderim.

Nam optativus id significat, quod merae cogitationis vel, ut ita dicam, imaginationis (*φαντασίας*) auxilio percipitur: „was nicht Zeus befehlen mochte.“ At Apollo de certis occasionibus ita loquitur, ut cogitationis fictae nihil admixtum sit, sed ea, quae revera antea acciderunt, mentis opera pronuntiantur: „was nicht Zeus (in jedem Falle wirklich) befahl,“ vel, si ordinem sententiarum invertemus: „Alles, was ich jemals verkündete, befahl mir Zeus (in jedem Falle)²⁾.“ Quamobrem indicativum desidero et prorsus adsentior Porsono, qui neque graviorem quam Hermannus scripturae mutationem fecit et sententiae vim melius adsecutus est, cum haec Aeschylum scripsisse existimaret:

ὁ μὴ ἐκέλευσε³⁾ Ζεὺς Ὀλυμπίων πατήρ.

μὴ autem, non *οὐ*, poeta propterea usurpavit, quod in enuntiatione relativa vis condicionalis latet. Licet enim sine ullo argumenti discrimine haec substituere: *εἰ μὴ τι ἐκέλευσε Ζεὺς*⁴⁾.

Sed alter praeterea locus exstat, in quo, cum praedicato vel copula potius careamus, indicativus subauditur. — Eum. 903 D. (890 H., 885 K.) Furiarum caterva ex Minerva quaerit, quid ea iubeat ipsas Atheniensium agris optare. Iam dea haec respondet:

ὅποια νίκης⁵⁾ μὴ κακῆς ἐπίσκοπα, scilicet: *ἔσιν*.

Apertum sane est *μὴ* ad vocem *κακῆς* ita pertinere, ut eam in contrarium convertat; nihilo tamen setius putandum est *μὴ* propter totius sententiae naturam usurpatum esse⁶⁾. Pronominis relativi ea vis est, ut non de una atque certa re, sed in universum de genere rerum pronuntietur. Haec generalis sententia et ipsa forma pronominis indicatur⁷⁾ et analogiam enuntiationum condicionalium non aegre admittit.

Quae cum ita sint, bis in fabulis Aeschyleis *μὴ* intra sententias relativas cum indicativo iunctum legi intellegitur⁸⁾.

2) Reliqui sunt quattuor loci, quorum haec est communis proprietas, ut ab *ὤς* (1) vel *ὅπως* (3) incipiant et sententiis finalibus soleant adnumerari. Dividuntur autem in duo genera ita, ut indicativum aut futuri aut praeteriti temporis exhibeant.

a) Prioris generis exempla sunt haec:

Suppl. 407 sqq. D. (392 sqq. H., K.):

δεῖ τοι βαθείας φροντίδος σωτηρίον,....

ὅπως... ταῦτα...

..... ἐκτελεντήσει καλῶς

¹⁾ cf. Kühnerum, l. I. § 560, 1 (p. 931 sq.) Idem in sententia primaria plerumque esse monet aut imperfectum aut aoristi eam formam, quam iterativam vocant.

²⁾ cf. Kühnerum, l. I. § 399, 4 adn. 1 (p. 216).

³⁾ de aphaeresi cf. Dindorfium, l. I. p. 214, 18.

⁴⁾ cf. part. I pp. 39, 47, 51.

⁵⁾ *νείκης* Hermannus.

⁶⁾ cf. part. I p. 36, adn. 1.

⁷⁾ cf. Kühnerum, l. I. § 554, 1 adn. 1 extr. (p. 906).

⁸⁾ Non pertinent ad nostram quaestionem: Eum. 423 D. (415 H., 419 K.), quo loco *μηδαμῶν* cum infinitivo *τὸ χαίρειν* coniungendum est; Eum. 899 D. (886 H., 881 K.), ubi *τελῶ* coniunctivus est; Agam. 342 D. (327 H., 329 K.), ubi post *μὴ* subauditur infinitivus.

καὶ μήτε δῆρις ῥυσίων ἐφάψεται
μήτ' ἐν θεῶν ἐδρασίῳ ὡδ' ἰδρυμέναις
ἐκδόντες ὑμᾶς τὸν πανώλεθρον θεὸν
βαρὺν ξύνοικον θήσομεσθ' ἀλάστορα¹⁾,...

Choeph. 265 sqq. D. (262 sqq. H., 257 sqq. K.):

αγαθ', ὅπως μὴ πεύσεται τις, ὃ τέκνα,
γλώσσης χάριν δὲ πάντ' ἀπαγγείλη²⁾ τᾶδε
πρὸς τοὺς κρατοῦντας.

Utrumque exemplum ab eo, quod p. 9 tractavimus, hac tantummodo re differt, quod non primaria, sed subiuncta enuntiatione continetur. Quae autem supra exposuimus, ea in his quoque locis et ad naturam indicativi et ad vim prohibitivam *μή* particulae perspicendam plane subficiunt.

b) Indicativum temporis praeteriti item duo loci ostendunt, alter imperfecti, alter plusquamperfecti; alter habet ὡς μή, alter ὅπως μή. In utroque loco sententia finalis ad optationem, quam irream dicunt, adnectitur.

Choeph. 195 sq. D. (191 sq. H., 187 sq. K.):

εἶθ' εἶχε φωνὴν ἔμφρον' ἀγγέλου δίκην³⁾,
ὅπως δίφροντις οὔσα μὴ κινυσσόμεην⁴⁾.

Prom. 152 sqq. D. (H., 153 sqq. K.):

εἰ γάρ μ' ὑπὸ γῆν...
... εἰς ἀπέραντον
Τύραρον ἔκεν,.....
ὡς μήτε θεὸς μήτε τις ἄλλος⁵⁾
τοῖσδ' ἐγεγῆθει⁶⁾.

Nē haec quidem structura quicquam difficultatis adfert, dummodo ab sentiētiis primariis proficiscamur; namque ex his in sentiētiās subiunctas transmigrasse dicendi consuetudinem consentaneum est. Et Electra et Prometheus pronuntiant rem ipsorum opinione revera

¹⁾ θήσομεσθ' M, θησόμεσθ' Victorius; Ἀλάστορα Hermannus.

²⁾ Hanc librum scripturam Personius et Schützius ita sibi visi sunt emendare, ut ἀπαγγελεῖ substituerent in locum coniunctivi ἀπαγγείλη; ea scilicet de causa, quod nec ad indicativum futuri πεύσεται coniunctivus aoristi et ipse ex ὅπως μή pendens satis accommodatus videbatur nec violari volebant praeceptum illud, quod canon Dawesianus solet nominari. Id enim docet post ὅπως μή scriptores Graecos coniunctivum aoristi primi aut activi aut medii generis non consuesse usurpare, sed eius loco formis indicativi futuri usos esse. Sed haec doctrina neque rei natura et ratione nititur et librorum fide saepissime ita labefactatur, ut non possint omnino sat commoda et leni mutatione formae coniunctivi de medio tolli (cf. Kühnerum, l. l. § 553, adn. 5 (p. 899); quare hodie fere ut falsa reicitur. — cf. etiam Hermannum, l. l. p. 523 et nostrae dissertationis p. 9.

³⁾ εἶθρον' M, ἔμφρον' Auratus.

⁴⁾ κινυσσόμεην M, κινυσσόμεην Turnebus; cf. Hermannum, l. l. p. 519.

⁵⁾ μήποτε θεὸς μήτε τις ἄνοσ (ἄλλος?) M; μήτε θεῶν μήτε τις ἀνδρῶν Dindorfius. Ego secutus sum Hermannum.

⁶⁾ ἐπεγῆθει M, ἐγεγῆθει emendavit Elmsleius.

factam; Electra sibi conscia est animum suum commoveri, Prometheus esse, qui ipsius miseria laetentur, sentit. Sed eae cogitationes, quas illi quasi retrorsum intueri putandi sunt, — hoc enim significatur tempore imperfecto — a voluntate ac desiderio eorum ita abhorrent, ut prohibere eas ab animis studeant eodem tempore, quo mente percipiunt¹⁾.

Denique, priusquam finem disputationis faciamus, nostrum est summam comprehendere eorum, quae singillatim deinceps explicavimus.

1) Plenus exemplorum numerus *μη* particulae cum indicativo coniunctae in fabulis Aeschyli efficitur quadraginta quinque. E quibus quindecim²⁾ leguntur intra enuntiationes primarias, viginti quattuor intra enuntiationes ab *εἰ* incipientes easque subiunctas, sex intra reliquas enuntiationes subiunctas.

2) Primum genus exemplorum prohibitivam *μη* particulae vim luculenter ostendit praeter id, quod in primo loco conlocavimus (p. 7). Desunt exempla iusiurandum continentia. Accedunt ad eas, quas priore parte composuimus, hae species:

- a) *ὅπως μη* cum indicativo futuri coniunctum (1);
- b) *εἰ γὰρ μη* cum indicativo praeteriti coniunctum (1);
- c) interrogationes ab simplici *μη* (*μηδέν*) incipientes (6);
- d) interrogationes ab *μὴν* (3) et *ἄρα μη* incipientes.

οὐ μη iuxta indicativum futuri ab Aeschylo abiudicandum videtur.

3) Inter sententias ab *εἰ* incipientes duas adnumeravimus primariis; unde efficitur, ut etiam Aeschyli aetate quasi reliquiae eius, qui ab initio fuit, usus illarum sententiarum remanserint.

Praeterea notabilis est parvus pro carminibus Homericis numerus (3) earum enuntiationum conditionalium, quae irrealis dicuntur.

Accedunt ad reliquas species interrogationes indirectae ab *εἰ* (*εἴτε*) *μη* incipientes (3).

4) Exempla enuntiationum relativarum perpauca (2) sunt, sive Theognidis carmina respicimus³⁾ sive de fabulis Sophoclis cogitamus. — Reliquae enuntiationes subiunctae aut *ὅπως μη* (3) aut *ὡς μη* (1) cum indicativo aut futuri (2) aut praeteriti temporis (2) coniuncta ita habent, ut vis prohibitiva particulae *μη* facile cognoscatur. In eis scriptoribus, quos antea perlustraveramus, nullum eiusmodi exemplum repertum erat.

¹⁾ de plusquamperfecto *ἐγγήθη* cf. p. 10.

²⁾ Comprehenduntur hac ratione ea exempla ab *εἰ* incipientia (2), quae s. B. I tractavimus pp. 16. 17.

³⁾ cf. part. I p. 63.